

Milan Salaš, Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku. I (text 532 p. cu 133 ilustrații, inclusiv tabele); II (494 planșe). Moravské zemske muzeum (Brno 2005)

După ani de muncă asiduă, Milan Salaš ne prezintă o lucrare – avem voie să o spunem deja – care îmbogățește literatura de specialitate privind metalurgia bronzului din perioada mijlocie a acestei vârste până la sfârșitul ei, respectiv până la încheierea așa-numitei perioade a câmpurilor cu urne. Dacă ne îngăduim de la bun început o nuanță ușor laudativă, este pentru faptul că nu doar masivitatea cărții, calitatea ilustrației sau condițiile foarte bune de tipar impresionează plăcut, ci și „rezultatele favorabile” ale unor controale executate rapid în anumite „puncte nevralgice” ale cercetării bronzurilor în regiunea respectivă. La aceste probleme vom reveni întrucâtva mai pe larg în cursul expozeului nostru.

Arhitectura lucrării poate fi încadrată în stilul clasic: plasarea obiectului cercetării în spațiu și în contextul cultural, problemele de terminologie și metodologie, istoricul cercetărilor, stadiul actual privind cunoașterea depozitelor ca izvor istoric, analiza materialului, discutarea amănunțită a problemelor cronologice și culturale, precum și, mai ales, problema interpretării sunt prezentate conform unei structurări deja cunoscute; în sfârșit, ca anexe, ne sunt oferite catalogul depozitelor de bronzuri, lista bibliografică, rezumatul în limba germană, prescurtările și indicele de localități.

Moravia – cu cei 26095 km² ai ei, pe cărei suprafață s-au descoperit 166 de depozite însumând multe mii de piese – este una din zonele cele mai bogate în descoperiri de bronzuri din Europa Centrală și de Est. Se impune, spre ușurarea comparației, amintirea faptului că Transilvania, în sens extins (împreună cu Maramureșul, Crișana și Banatul) însumează un teritoriu aproape de patru ori mai mare, având proporțional, un număr corespunzător de depozite. Evident că marile descoperiri de bronzuri din teritoriile intracarpatiche oferă spre studiu un număr mult mai mare de artefacte, însă distribuția în general, poate fi considerată ca asemănătoare. Mai mult decât atât, citarea a 24 de depozite, aproape exclusiv din Transilvania (de ex. Arad, Berzasca, Cincu, Gușterița, Pecica, Șpălnaca, Techirghiol, Uioara, Vetiș), ne indică legături mai strânse între cele două regiuni decât s-ar putea bănuși la prima vedere. Impresionant este și faptul că autorul – atunci când amintește descoperiri de bronzuri din România – nu se mulțumește cu publicațiile standard, ci încercă întotdeauna când îi este posibil să controleze și un minimum de literatură primară; acest lucru nu îl mai fac de mult, din indolență științifică și cu urmările triste pe care le putem constata, nici măcar unii dintre cercetătorii autohtoni ai depozitelor de bronzuri din România.

Așa cum ne mărturisește autorul (p. 9-12), scopul fixat inițial fusese acela de a strânge toate artefactele de cupru și bronz din Moravia, însă cantitatea remarcabilă de material, precum și dorința de a realiza prezentări monografice l-au determinat pe M. Salaš să se restrângă la intervalul cronologic dintre BB1 și HaB3, în care se încadrează și cele 166 de depozite amintite mai sus. În acest capitol sunt discutate și evoluția noțiunilor cronologice, care slujesc la nuanțarea plasării în timp a bronzurilor, dar și atribuirea culturală a acestora: dacă în epoca mijlocie a bronzului cultura mormintelor tumulare este dominantă în sudul Moraviei, în vreme ce în nord conturează o mixtură formată din „tumulari” și anumite elemente ale culturii Věteřov, în etapele următoare se întâlnește „cultura câmpurilor cu urne” de la Dunărea de Mijloc în sudul Moraviei și o ramură a culturii lusaciene în nordul acestei provincii.

Un consistent subcapitol (p. 12-16) este dedicat nuanțării obiectului de studiu, problemelor metodologice și de terminologie. Autorul face de la bun început o diferențiere între așezări și necropole, reprezentând urne arheologice apărute firesc, obligatoriu am zice, și între depozite (constituite fie din mai multe piese, fie dintr'una

singură), ca fiind o categorie arheologică născută artificial și eterogenă din punct de vedere semantic. În acest context, el parcurge - într-o foarte utilă rezumare - istoricul nașterii noțiunii de depozit, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în prezent. În același timp el este conștient de faptul că o analiză adâncită a acestei noțiuni ar depăși cadrul unei cărți consacrate bronzurilor din Moravia.

M. Salaș nu pierde din vedere nici elementele subiective actuale ale descoperirii depozitelor: cine a avut șansa „să dea” peste bronzuri, în ce condiții, cum, când și cui i-a fost transmisă informația primară, ce observații au fost făcute în momentul descoperirii, dacă depozitul a fost păstrat complet sau nu, toate acestea - dar și mulți alți factori - influențează nivelul documentației și, implicit, prelucrarea științifică finală. Subcapitolul e încheiat de discutarea circumstanțelor în care se naște un depozit, el putând fie depus cu o singură ocazie sau într-o perioadă mai îndelungată de timp, din cauze diferite, respectiv cu motivații diferite.

În segmentul închinat istoricului cercetărilor privitoare la depozitele de bronzuri din Moravia (p. 16-23) sunt parcurse descoperirile și publicările artefactelor de bronz de la cele dintâi cunoscute și legate de numele lui J. E. Wocel (1845), trecând prin cercetarea celei de-a doua jumătăți a sec. al XIX-lea (mai ales Szombathy), a perioadei de până la al doilea război mondial (dominată de activitatea publicistică a lui I. L. Červinka) și ajungând în sfârșit la ultimele apariții editoriale luate în considerație (2002), care se datorează, nu în ultimul rând, autorului volumului recenzat aici. Folositoare pentru noi este și amintirea cercetătorilor străini care s'au ocupat de depozitele din Moravia (printre alții N. Åberg, Fr. Holste, E. Sprockhoff).

Următorul capitol (p. 23-30) este rezervat situației concrete a documentării depozitelor din Moravia. Pentru cele 12 depozite din perioadă „tumulară” și 154 din cea a câmpurilor cu urne au fost înregistrate perioada sau chiar anul descoperirii, condițiile de descoperire, mai ales atunci când aceasta a avut loc în cadrul unor săpături mai mult sau mai puțin sistematice. Concluzia autorului este că se poate conta cu siguranță pe o treime din totalul depozitelor ca fiind complexe păstrate în întregime și având condiții de descoperire care pot fi catalogate drept mulțumitoare.

Capitolul 4.1, cuprinzând o sută de pagini (p. 31-131), este dedicat analizării diferitelor categorii de piese de bronz, dintre care cele mai importante sunt securile, secerile, spadele și brăjările, gama tipologică fiind însă, bineînțeles, extrem de complexă. Așa cum sublinia și autorul, nu mai era nevoie de o examinare amănunțită a tipurilor de obiecte, cele mai multe și mai importante categorii formând deja obiectul unei cercetări exhaustive (îndeosebi în seria PBF).

Structurarea cronologică a descoperirilor de bronzuri (p. 132-153, și fig. 22 sqq.) nu reprezintă doar o simplă împărțire statistică a lor, ci o nuanțată cercetare fenomenului depunerilor în diferite perioade. Răspândirea teritorială în cadrul fazelor, apartenența culturală, în diferite perioade, chiar inconstanța obiceiurilor de depunere (fig. 25) proiectată în timp sunt doar câteva din punctele atinse în cadrul examinării circulației complexe a metalului în Moravia.

„Posibilitățile și limitele interpretării istorice a depozitelor cu specială luare în considerare a descoperirilor din Moravia” (p. 225-239) reprezintă de fapt capitolul-cheie al cărții, oferindu-ne partea cea mai subtilă a arhitecturii acesteia și suma gândirii autorului. Folosim termenul de „gândire”, căci M. Salaș meditează, în sensul bun al cuvântului, la materialul minuțios prezentat. Această situație îmbucurătoare ne obligă să ne aducem aminte și de celelalte două căi urmate îndeobște în preistorie: 1) cea de tip ingineresc, când preistoricianul se ascunde în spatele - de altfel necesarelor - detalii tehnice, pe care le declară ca fiind în exclusivitate „știință” și 2) împănarea unor lucrări mediocre, scrise într-o limbă submediocră, cu citate din opere mult peste nivelul mental și cultural al respectivului autor și care nu fac corp comun cu materialul prezentat, citate folosite (de multe ori) cu disperare în speranța că acestea vor da unei anumite lucrări o coloratură intelectuală, „de nivel”.

O scurtă privire asupra istoricului noțiunii de depunere, respectiv a formării lexical-istorice și semantice a termenului ne ajută să ne regăsim pe un teren cât de cât ferm, având în vedere multitudinea de concepții și caracterul stufos al terminologiei de specialitate. Trecerea în revistă a părerilor (evident și a acelor care le-au emis) în legătură cu interpretarea profană (ascundere de frica năvălitorilor, în orice caz în perioade de nesiguranță, considerarea depozitelor ca simple componente ale metalurgiei sau ale relațiilor comerciale etc.) sau sacră (ofrande, depuneri rituale etc.) ne prilejuiește o recapitulare a nenumăratelor nuanțe, cel puțin de tălmăcire datorată specialiștilor, dacă nu a situațiilor reale, care sunt oricum greu de surprins cu siguranță. Subiectivismul cercetătorului lasă greu drum liber analizei obiective. Prezentarea de față ar dobândi proporții nedorite, dacă am expune, chiar și pe scurt, nenumăratele posibilități de depunere luate în considerare de

autor, care nu se lasă „dus de val”, ci încearcă, aproape individual, să pătrundă misterul cauzelor despărțirii de obiectele de bronz.

Catalogul (p. 262-478) impresionează nu numai prin masivitatea lui, ci și prin rigurozitatea cu care a fost alcătuit, neavând doar un caracter orientativ. Piese sunt descrise fiecare în parte, ceea ce ușurează controlul științific și corelarea lor cu ilustrația. Prin aceasta ne este dat un exemplu de temeinicie, atrăgându-ni-se indirect atenția asupra faptului că o lucrare de sinteză, de mare suprafață, nu e obligatoriu o lucrare superficială, necontrolabilă, care, în loc să-l ajute, dă de lucru suplimentar cititorului.

Substanțiala listă bibliografică (p. 479-499) ne îngăduie o rapidă și precisă privire de ansamblu asupra întregii literaturi de specialitate utilizate. Se poate constata imediat – chiar și numai din parcurgerea titlurilor - o viziune arheologică de largă respirație științifică care e cazul să ne slujească drept model: deși e un bun cunoscător al literaturii de științifice locale, autorul nu se baricadează în spatele acesteia, ci caută să cunoască cât mai mult din ceea ce se petrece în teritoriile învecinate Moraviei.

Esențial pentru înțelegerea cărții scrise în cehă este rezumatul german (p. 500-521), care ne transmite ideile principale ale gândirii autorului. În acest context ar fi ajutat foarte mult și traducerea legendelor celor 133 de ilustrații în text, cu atât mai mult cu cât conținutul unora (de ex. fig. 23) este parțial tradus în ilustrația propriu-zisă. Nu putem sublinia îndeajuns avantajele indicelui cărții (p. 523-532), care ne permite o orientare rapidă în carte. Încă o dată se impune trecerea peste o anumită comoditate și realizarea unui minimum de indici, care nu înseamnă doar un gest de omenie față de colegi, ci și posibilitatea de a te controla pe tine însuși într-o serie de amănunte.

Volumul al II-lea, cu cele 494 de planșe ale sale (ultimele 15 fiind color) va fi – trebuie să fim cinștiți cu noi înșine – partea cea mai răsfodată, chiar și în mediul lingvistic unde cartea poate fi citită în întregime. Valoarea acestor planșe în care sunt ilustrate produsele metalurgice prescrite din Moravia nu constă doar în faptul de a fi fost adunat la un loc tot materialul de acest gen al unei provincii, ci și în nenumăratele mici, dar foarte necesare corecturi. Comparând câteva descoperiri, mai ales în domeniul torentic, unde recenzentul a aprofundat întrucâtva materialul european, constatăm că M. Salaș a controlat de multe ori piesele, executând „reparații” tipologice și interpretative.

În cazul cărții lui M. Salaș trebuie să sperăm într-o mai detaliată prezentare a ideilor lui legate de interpretarea depozitelor, într-o limbă de circulație extinsă, căci este păcat ca un asemenea fond valoros să rămână drapat din punct de vedere al limbii.

Tudor SOROCEANU